

Memorandum sepsané R. W. Seton-Watsonem na základě rotterdamské konference s prof. Masarykem v druhé půli října 1914, v němž se podává jednak Masarykova informace o smýšlení a poměrech v Čechách (zejména o rozhovoru s místodržitelem kn. Thunem), jednak Masarykův první projekt samostatného státu československého s výkladem o podmínkách a problémech jeho znovuzřízení.²⁾

Původní anglický text uveřejnil Seton-Watson v „The Slavonic Review“ v březnu 1925 (Vol. III., No. 9, str. 615—621).³⁾

Můj informátor⁴⁾ uvedl své poznámky osobní příhodou, charakteristickou pro celou situaci v Čechách. Při návratu z jeho první návštěvy v Holandsku koncem září čekala jej úřední výstraha tohoto obsahu: „Vaše noviny jsou každým způsobem „neloyální“. Ještě jedna kon-

¹⁾ Toto přibližné datum určil vydavatel hledě k poznámce Masarykově (Světová revoluce, str. 16), že Seton-Watson zpracoval memorandum „hned po návratu do Londýna“.

²⁾ Obsahově i časově se memorandum stýká, po př. doplňuje s Masarykovým výkladem o programu a postupu odboje s počátku prosince 1914, jak je otištěn podle Benešových zápisků pod č. 1.

³⁾ Překlad memoranda a obsáhlý výklad k němu poslal Dr. Jar. Werstadt v Naší revoluci, roč. IV., 1926—27, str. 245 n. pod názvem „Masarykův a Seton-Watsonův první projekt samostatných Čech z r. 1914“. Tam se zejména také upozorňuje na různé pozdější projevy Masarykovy o otázce státní formy našeho obnoveného státu (monarchie — republika) a otázce dynastické, z nichž je patrné, jak a proč se Masaryk stále zřejměji stavěl na program republikánský.

⁴⁾ T. j. prof. Masaryk, jehož jméno bylo — jak vysvětluje Seton-Watson — zamlčeno z krajní opatrnosti, ačkoli kopie memoranda dostaly se jediné do rukou George Clerkoví v zahraničním úřadě (pozdějšímu britskému vyslanci v Praze) a H. W. Steedovi, zahr. redaktoru „Times“. Kromě toho bylo prý memorandum ukázáno ještě dr. S. M. Burrowsovi, rektoru londýnské univer-

fiskace a budou docela zastaveny.¹⁰⁾ Věda, že tato výstražka přišla přímo od místopředsedy českého, knížete Thuna, vyžádal si u něho soukromou rozmluvu a hovořil s ním o celé situaci s velkou otevřeností.

Dva nebo tři dny před tímto setkáním odcházel na haličskou frontu pražský 28. pluk a při jeho odjezdu projevíli jak vojáci, tak obecnost své slovanské city způsobem velmi pozoruhodným; nejenom že bylo s největším nadšením zpíváno „Hej Slované“ i s veršem „Rus je s námi“, ale před plukem byl nesen dokonce bílý prapor, na němž byl napsán zvláštní verš v tom smyslu, že „jdeme proti Rusům, ale nevíme proč!“¹¹⁾ Úřady se neodvážily jej odstraniti nebo užiti represálií proti davu. Kníže Thun zaslal do Vídně důvěrný raport o celé příhodě, a můj informátor našel možnost seznati z důvěryhodného pramene obsah jeho raportu a tak poznal Thunovo stanovisko i byl s to za jejich rozmluvy postavití proti němu jak jen možno projev svého mínění.¹²⁾

Mluvil proto s Thunem docela otevřeně. Jeho poznámky mohou být shrnuty v těchto odstavcích:

sity (King's College) a A. F. Whytovi, poslanci a přáteli Seton-Watsonovu, nikomu však jinému. — K tomu připomínáme Masarykovo sdělení (ve Svět. revoluci, str. 16—17), že memorandum bylo dáno (patrně později, kdy Masaryk již byl trvale za hranicemi) spojeneckým vládám v Londýně, Paříži a Petrohradě a že ruskému ministru zahraničních věcí Sazonovu je odevzdal osobně prof. Vinogradov, když jel z Anglie do Petrohradu. (Srov. dopis Seton-Watsonův Masarykovi z 13. III. 1915, citovaný v Masarykově vzkazu do Prahy z 21. III. 1915, tištěném zde pod č. 5.)

¹⁰⁾ Mínení deník „Cas“, který byl ve skutečnosti úředně zastaven (pro nepřipustný způsob psaní) teprve 26. srpna 1915.

¹¹⁾ Jde tu patrně o známé dvojverší: „Červený šátečku, kolem se toč, my jdeme na Rusa, nevíme, proč!“

¹²⁾ Pramenem Masarykovy informace byly nepochybně i tentokrát opisy úředních akt, jež tajně opatroval komorník ministra vnitřní barona Heintzla, p. Julius Kovanda.

1. Všecky české strany bez výjimky mají slovanský program a cítí slovansky. Národ je rusofilský a srbofilský, a na tomto faktu nelze nic měniti.

2. Především je však protipruský. Vy (kníže Thun) a vaše strana (katoličtí konservativci a velkostatek) můžete velmi brzy potřebovati pomoci tohoto citění, ježto upadáte více a více v tenata Berlína.

3. Pražští Němci jsou velmi útoční a rozčilení a protože jsou to většinou židé, antisemitské citění se přiostruje. Hlavní je, abyste vy (Thun) držel židy na uzdě a učinil je méně vyzývavými („herausfordernd“); jinak by mohlo dojiti k židovskému pogromu, a to by byl toliko začátek, který by byl nesmírně politováníhodný.

4. Zprávy z hlavního stanu jsou tak hrubě pošetilé, že je prohlédne každé dítě; a žíví tak přímo protirakouské citění.

5. Praha vidí tisíce a tisíce raněných vojáků, již všichni říkají, že Rakousko nebylo připraveno a že nebylo řádných opatření zdravotních a zásobovacích.

Zkrátka je nemožno pro nás Čechy cítiti tak, jak byste rád, abychom cítili; to je fakt, s nímž je nutno počítati. A nyní můžete učiniti se mnou a s mými novinami, co je vám libo. Na to vše Thun vůbec neodpověděl, řekl toliko, že jej to nanejvýš zajímá. Avšak od té doby list mého informátora měl značně více volnosti a ačkoli byl konfiskován, nebyl zastaven.

Tato rozmluva vyjadřuje krátce citění celých Čech. Při vypuknutí války bylo vyvíjeno veškeré úsilí přiměti české strany k tomu, aby následovaly příkladu polského klubu ve sněmu haličském, Němců vídeňských a českých a slovinské klerikální strany lidové, vedené drem Šusteršičem, a vydaly projev pro Rakousko. Ani jedna strana nedala k tomu souhlasu. Staročeský orgán „Hlas ná-

roda" píše proti Rusku, ale právě on nerepresentuje pravého smýšlení staročeské strany, jež může býti méně vysloveně rusofilské, ale není nikterak méně rusofilské. Žádné jiné noviny nejsou ani zdaleka protiruské, ačkoli ovšem žádné nemohou volně psáti ve prospěch Ruska.

Zprávy o vzbouření kolující v zahraničním tisku jsou nesprávné. Nebylo výtržností v žádném způsobu, ani žádných poprav, vyjma pro vojenskou neposlušnost. Jediný český vůdce ve vězení je pan Klofáč. Mému informátoru bylo možno seznati obsah policejního raportu o Klofáčově zatčení. Zakládá se na domnělém anarchismu (jakýchsi zachycených dopisech, jež mu byly adresovány osobami anarchistického smýšlení ve Švýcarech) a na dalším tvrzení, že předkládal své řeči v rakouské delegaci ke schválení srbské vládě dříve než byly proneseny.

Čechy se naprosto nemohou hnouti, dokud nepřijdou Rusové, avšak je sotva nadsázkou, tvrdíme-li, že smýšlení je tak jednomyslné ve prospěch spojenců, že ve skutečnosti i Čechové ve službě policejní sympatisují v soukromí s Ruskem.

Můj informátor nebyl s to vystupovati určitě jako mandatář, ježto naše schůzka byla zamýšlena spíše jen jako výprava na obhlídku, jež má připravit půdu. Nyní se vrátil a chopí se další, rozhodnější akce, jež bude později bližší udána. Jakmile však situace dovolí, touží odejít do Anglie a Francie, aby vešel v osobní styk s oběma spojeneckými vládami a s ruským velvyslancetvím v Bordeaux a Londýně, a kdyby se to ukázalo možným, uvažuje i o tom, jíti osobně do Petrohradu přes Londýn, jakmile by se mohl poraditi s těmi, jejichž spolupráce je nezbytná.

Zatím skutečně mluvil před svou první návštěvou v Holandsku, ač ne doslova jako mandatář, s vůdci

stran socialistické,^{*)} státoprávní (dr. Hajn)^{**)} a národně socialistické i, třeba ne s drem Kramářem samotným, s některými jinými mladočechy — a výsledkem toho je, že se cítí mluvčím všech těchto čtyř stran stejně jako svých vlastních stoupenců ve všem, co právě hodlám shrnouti jako výsledek našich rozmluv.

Dosud byly tři porady vůdců českých stran, ale většinou z příčin speciálních, jako rozprava o pomocné akci atd.^{***)}

V hrubých rysech má následující plán budoucích Čech, jak by je můj informátor rád viděl, zajištěn souhlas všech stran, představujících střední třídy, národa v celku a veškeré mladší generace. Odpor proti němu lze toliko čekati předně se strany šlechty, jež bude téměř bez výjimky upřímně oddaná císaři a nespojí pravděpodobně svůj osud s novým státem, a za druhé se strany klerikálů, jejichž část bude intrikovati proti takovému řešení, avšak méně zjevně, pokoušejíc se podkopávati národní solidaritu taktikou nepřímou. Avšak i zde se projeví jisté rusofilské tendence; a se zřetelem k tomu bude třeba, aby stejně jako v Polsku ruské pravoslaví ukázalo značnou zdržlivost a takt ve svém poměru ke katolicismu v Čechách i jinde. (Tato poslední věta nepodává ipsissima verba mého informátora, nýbrž spíše jen jeho zpola naznačené mínění, jež je tím cennější, že pochází od otevřeného odpůrce rakouského klerikalismu.)

*) Míněna strana sociálně demokratická (v originálu označena toliko „Socialist“).

**) V originálu nazvána „Constitutional“.

***) Běží nepochybně o porady konané v Národní radě české, jichž se účastnil i Masaryk.

Můj informátor pečlivě zdůrazňoval hned na začátku, že nezávislé Čechy, po jakých touží, představují *maximální* program a jsou naprosto nemyslitelné, jestliže a pokud nebude Německo rozdrčeno. Mladší generace pevně věří v možnost tohoto maxima. Letáky, jež hojně kolovaly v Čechách v polovici října — ve formě carského manifestu k českému národu — jsou velmi příznačné. Tvrdilo se o nich, že byly shazovány s ruského letadla, avšak ve skutečnosti byly tajně tištěny v Praze. Je také v Čechách známo, že u příležitosti carské návštěvy v Moskvě měli u něho slyšení tři čeští usedlíci a otevřeně projevíli naději, že Čechy jím budou osvobozeny.¹¹⁾

Zdůrazňoval fakt, že Čechy jsou klíčem k situaci a že armády rakousko-uherská a německá budou všemožně klásti odpor v obvodu kolem Krakova z mnoha příčin, politických i hospodářských. Jejich zásoby uhlí, železa a soli závisí na jeho držení. Rozhodná rána může být Prusku zasazena dvojím způsobem — buď přímo nebo skrze Rakousko. Oslabiti nebo rozdrčiti Rakousko-Uhersko je účinný způsob zeslabení Německa. Celá politika Bismarckova byla založena na úsilí zabrániti, aby tato teorie nebyla uváděna v praxi; a i jeho nástupci, přes svou neschopnost diplomatickou, jsou si dobře vědomi strategického významu Čech. Pro Rusko je obsazení Vídně a Pešti pouhým zdáním, kdežto obsazení Prahy je skutečností; udrží se déle ve Vídni, jestliže dobudou nejprve Prahy. Nesmějí však žádným způso-

¹¹⁾ Jde o první audienci ruských Čechů u cara v moskevském Kremlu 20. (7.) srpna 1914; v deputaci byli pp. Ant. Hrabě, Svatopluk Koniček a Ludvík Tuček, zástupci českého komitétu v Moskvě. (Viz oddíl III.)

hem vkročiti do Čech, leč aby tam zůstali: neboť následky by mohly být naprosto osudné. Je jisto, že by se potom sáhlo k téže politice jako ve Srému, kde rakousko-uherské úřady soustavně vyhlazovaly všechny vesnice, které vítaly Srby. Rusko se musí za každou cenu vystříhati pouhé politiky „vpádů“, jako byl v posledním měsíci vpád do Marmarošské Síhoti.

Bez rozhodné porážky Německa nemůže být nezávislých Čech; avšak bude-li jednou Německo poraženo, mohou být utvořeny v maximálních hranicích. V tomto případě správný postup by byl obnoviti historické Čechy, Moravu a Slezsko a připojiti k nim slovenské kraje uherské (Slovensko). Jižní hranice nového státu by pak sledovala hranici mezi nynějšími provinciemi Čechami a Moravou na jedné a Horními a Dolními Rakousy na druhé straně, ačkoli by mohly být provedeny některé malé změny na jihozápad od Budějovic a mezi Gmündem a Znojmem na základě etnografického. Hranice by potom sledovala řeku Moravu až k jejímu ústí do Dunaje, poté tok Dunaje samého na sever od Žitných ostrovů až k ústí řeky Ipoly. Dále by sledovala tok Ipoly až téměř k jejím pramenům a odtud co možná nejtěsněji národopisnou hranici mezi Slováky a Maďary a dále mezi Slováky a Rusíny. Zahrnovala by tedy Bratislavu a Košici, avšak Tokaj a jeho vinice by zůstaly Uhrám, kdežto Užhorod, Mukačevo a Marmarošská Síhot by byly přivtěleny k ruské říši.

Podle jeho mínění nový stát by mohl být toliko královstvím, nikoli republikou; bylo by to přáním rozhodné většiny národa. V zájmu budoucnosti a především v zájmu budoucnosti vztahů rusko-českých — na to kladl silný důraz — bylo by moudřejší neuváděti na trůn ruského velkoknížete, nýbrž raději nějakého západního prince, nejlépe dánského nebo belgického. Je toho mí-

nění, že v tom případě důvěrné styky s Ruskem spíše potvrzají — jakkoli se to může zdát na první pohled paradoxní — než v případě přímé vlády ruského panovníka,¹²⁾ což by vedlo jen k tomu, že by vystoupila různost názorů. Volba panovníka má však zcela zvláštní důležitost, jestliže má býti obnoveno *historické* království; neboť pak by v něm byla významná menšina 3 až 4 milionů Němců, kteří by přijali dánského, nikdy však ruského knížete. Se zřetelem k tomu třeba poznamenati, že Němci z Čech obracejí sice dnes zraky k Berlínu, avšak přestanou tak činiti, jakmile moc Pruska bude jednou rozdracena, zatím co české menšiny v severních německých krajích Čech zvednou rázem hlavu za nového režimu. Šetrná a umírněná správa pod knížetem pečlivě zvoleným, ponechávající náležitou volnost školám a ústavům německým, avšak zároveň činně podporující české menšiny, má vybudovati konsolidované Čechy daleko dříve než by se Berlín, jestliže vůbec kdy, mohl opět státi hrozivým.

Tento nový stát bude mít dva nové sousedy — autonomní Polsko a Rusko samotné; a pro zdar plánu je nezbytné, aby Rusko hraničilo přímo s Čechami. Toho však může býti docíleno jen tehdy, jestliže ruská armáda obsadí celé území, o něž běží, a bude je držeti dosti dlouho, aby bylo možno provésti předběžnou organizaci. Hospodářská a správní stránka problému je krušnější než stránka politická, jež závisí především na úspěchu ruských vojsk. Na hospodářských důvodech zakládá můj informátor svůj hlavní argument pro to, aby bylo počítáno s německými kraji severních Čech, a to jednak se zřetelem ke skutečnosti, že v těchto krajích jsou průmyslová střediska, bez nichž by Čechy nemohly býti soběstačné, jednak proto, že bude nutno, aby nový

¹²⁾ V originále: direct Russian sovereignty.

stát převzal značnou část rakouského dluhu, a v tom případě méně než kdy jindy může si dovoliti ztrátu některých nejbohatších krajů země, tím méně, že hospodářské podmínky, ať by byla hranice vedena jakkoli, budou nepochybně dále působiti vytrvalý přírůstek českých průmyslových menšin v severních krajích Čech.

Pro Čechy bylo by nutno — po příkladu Uher v roce 1867 — převzítí část rakouského dluhu, jenž, jak se počítá, bude činiti po připočtení válečných nákladů k dosavadnímu dluhu na 30 miliard korun. Z toho by připadlo aspoň šest miliard na Čechy, Moravu a Slezsko; poněvadž však by pravděpodobně bylo nutno platiti zvláště za plné osvobození, může býti částka odhadnuta okrouhlou číslicí 9 nebo 10 miliard. Můj informátor se zabývá za pomoci odborných kruhů finančních vypracováním nutných podrobných výpočtů, jež budou poruce, až přijde pravý čas.

Příjmy Čech spadaly by pod tato záhlaví: 1. dosavadní daně; 2. uhelné doly (nový stát by učinil některá opatření, jež by mu zajistila určitý příjem z tohoto zdroje), tuha, cukr a textilní průmysl; 3. elektrotechnika je schopna velkého rozvoje; 4. nemovitý majetek — velkostatek (Grossgrundbesitz) a svěrenské statky (Fideikomis). Stát by zajisté ovšem musil koupiti převzítí rozsáhlé oblasti od nynější šlechty, jež by se většinou rozhodla zůstatí ve Vídni.

Informované kruhy v Čechách by si nesporně přály přijetí franku, ježto tato měna by byla pak vhodná jak pro západ tak pro Rusko (40 franků = 15 rublů).

Poukazuje se k tomu, že pro usnadnění finanční situace na počátku mohlo by býti využito ohromného nadšení, jež by vzbudilo utvoření samostatných Čech, ku zavedení jakési daně z majetku (Vermögenssteuer), podobné té, jaká byla zavedena německým říšským sně-

mem. To by zabránilo děláni nových dluhů na samém počátku a je to jisté opatření, jež by v pozdějším údobí mohlo vzbuditi daleko více odporu.

V případě ruského obsazení Prahy okupátoři by nejspíše povolali některé české vůdce za své rádce. Vhodné osoby pro tento úkol by byly: dr. Kramář za mladočechy, p. Švehla za agrárníky, p. Klofáč nebo p. Choc za národní socialisty, profesor Masaryk za realisty.

Můj informátor klade velmi silný důraz na to, aby Rusové, jestliže jsou s to vpadnouti do Čech (to by platilo ještě silněji o slovenském území — R. W. S.-W.), nepokoušeli se tvořiti zamýšlenou českou nebo „husitskou“ legii po způsobu legie polské. Učinili by dobře, kdyby s tím počkali až do období poněkud pozdějšího a použili, jakmile budou skutečně v Čechách, sokolské organisace k udržení pořádku. Sokolové by se tedy stali jakousi milicí nebo občanskou gardou a tak i jádrem budoucího českého vojska. O takové myšlence bylo již jednáno s některými z nejvýznamnějších členů Sokola a došla u nich příznivého přijetí. Zamýšlí jednati o věci s jeho vůdcem²³⁾ právě nyní po návratu domů. Další výhodou je, že mají značné zdroje peněžní, jež jsou v bezpečných rukách a jichž může býti použito, kdykoli bude potřeba.²⁴⁾

Poznámka. — Jeho důvody ve prospěch *historických* Čech, Moravy a Slezska plus kraje slovenské v protivě k novému československému státu *úrodnému*²⁵⁾ spočívají v tom, že je krajně nesnadno vésti udržitelnou hranici na základě etnografického. Kdyby však důvody

²³⁾ Rozuměj s drem Scheinerem.

²⁴⁾ Později se ukázalo, že těchto prostředků užití nelze. Masaryk o tom ve svých pamětech (str. 24) praví jen: „Pomýšleli jsme (rozuměj s drem Scheinerem) na peníze Obce Sokolské, které později jakousi právníčkou transakcí byly imobilisovány...“

²⁵⁾ V originále: racial State.

ve prospěch národopisné hranice při úpravě nabyly převahy, připouští, že by mohly býti učiněny ústupky na jihozápadě Čech vůči Horním Rakousům a ve Slezsku, jehož německá část by mohla býti spojena s německým Slezskem, zatím co jeho polská část, právě tak jako polská část tohoto, by mohla připadnouti novému autonomnímu ruskému Polsku. Severní Čechy však, dovozuje, jsou nezbytné k existenci a prospívání nového státu jak se stanoviska hospodářského tak v zájmu českých národních²⁶⁾ minorit.

77

V Londýně v květnu 1915.²⁷⁾

Masarykovo důvěrné memorandum „Samostatné Čechy“ („Independent Bohemia“) napsané v Londýně v květnu 1915 pro britského ministra zahraničních věcí Edvarda Greya.

Původní anglický výtisk s vlastnoručným přípisem Masarykovým.²⁸⁾ (I. 70.)

Úvodní poznámka.

Toto memorandum podává program znovuzřízení Čech jakožto samostatného státu.

Je to program všech českých politických stran kromě katolických klerikálů. Všechny podrobnosti a méně dů-

²⁶⁾ V originále: racial.

²⁷⁾ Memorandum samo datováno není.

²⁸⁾ Je to jediný zachovaný exemplář z oněch 4 výtisků, jež byly na jaře 1915 poslány do Prahy (viz I. 70). (Byly tištěny na tenkém papíru, aby se snadno daly přeložit a zadělat do stěny kufru.) Zachoval jej dr. Werstadt (jemuž dr. Beneš před útekem za hranice odevzdal memorandum a první čísla revue „La Nation Tehèque“) a uložil jej v Archivu nár. osvobození. — Originální anglický text memoranda spolu s německým překladem otiskl K. F. Nowak v příloze své knihy „Chaos“ (1923) na str. 313—353.

DR EDVARD BENEŠ

SVĚTOVÁ VÁLKA
A
NAŠE REVOLUCE

VZPOMÍNKY
A ÚVAHY Z BOJŮ ZA SVOBODU
NÁRODA

DOKUMENTY

2. VYDÁNÍ

1929

ORBIS A ČIN V PRAZE